

Umurzoqov Sh.D.

Chirchiq Davlat Pedagogika Universiteti

tayanch doktoranti

Chirchiq, O'zbekiston

**TOSHKENT VILOYATIDA BALIQCHILIK XO'JALIKLARINING
RIVOJLANISHIGA TA'SIR KO'RSATUVCHI TABIIY, IQTISODIY VA
IJTIMOIY GEOGRAFIK OMILLARNING TAHLILI**

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada Toshkent viloyatida baliqchilik xo'jaliklarini rivojlantirishga ta'sir etuvchi iqtisodiy, ijtimoiy va tabiiy geografik omillar tahlil qilingan. Tadqiqotda suv resurslari va iqlim sharoiti kabi tabiiy omillar hamda bozorga kirish qulayligi, infratuzilma, davlat siyosati kabi iqtisodiy-ijtimoiy omillarning o'zaro ta'siri o'rganilgan. Geografik, kartografik, statistik va qiyosiy tahlil usullari asosida Toshkent viloyatida baliqchilikni kengaytirish uchun qulay sharoitlar mavjudligi aniqlangan. Shu bilan birga, ekologik muammolar va eskirgan texnologiyalar rivojlanishga to'sqinlik qilayotgan omillar sifatida qayd etilgan. Maqola yakunida suv resurslaridan samarali foydalanish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish va ekologik monitoringni kuchaytirish bo'yicha tavsiyalar berilgan.*

***Kalit so'zlar:** Baliqchilik, Toshkent viloyati, iqtisodiy geografiya, ijtimoiy omillar, tabiiy sharoit, akvakultura, barqaror rivojlanish, suv resurslari.*

**ANALYSIS OF NATURAL, ECONOMIC, AND SOCIO-GEOGRAPHICAL
FACTORS INFLUENCING THE DEVELOPMENT OF FISHERIES IN
TASHKENT REGION**

Umurzoqov Sh.D.

Basic doctoral student

Chirchik State Pedagogical University

Abstract: *This article examines the economic, social, and natural geographic factors influencing the development of fisheries in the Tashkent region. The study identifies the interaction between natural conditions such as water resources and climate, and socio-economic elements including market accessibility, infrastructure, and state policy. Using geographic, cartographic, statistical, and comparative analysis methods, the research highlights that Tashkent region possesses highly favorable conditions for the expansion of fish farming. However, ecological challenges and outdated technologies remain constraints. The paper concludes with recommendations for improving water resource management, adopting innovative technologies, and strengthening ecological monitoring to ensure sustainable growth in the fisheries sector.*

Keywords: *fisheries, Tashkent region, economic geography, social factors, natural conditions, aquaculture development, sustainability, water resources.*

KIRISH

O‘zbekiston Respublikasi oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlashda qishloq xo‘jaligining turli tarmoqlari qatorida baliqchilik sohasi tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Baliqchilik xo‘jaliklari nafaqat aholini oqsilli oziq-ovqat bilan ta’minlashda, balki yangi ish o‘rinlari yaratishda, eksport salohiyatini oshirishda ham katta rol o‘ynaydi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qarorlari bilan so‘nggi yillarda baliqchilikni rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratilib, “Baliqchilikni rivojlantirish dasturi” asosida ko‘plab imtiyoz va yengilliklar joriy etildi [7]. Toshkent viloyati bu jarayonda yetakchi hududlardan biri bo‘lib, ayniqsa Chinoz, Quyi Chirchiq, Bo‘ka, Bekobod va Ohangaron tumanlarida baliqchilik xo‘jaliklari keng rivojlanmoqda [9].

Mazkur maqolaning maqsadi – Toshkent viloyatida baliqchilik xo‘jaliklarini rivojlantirishda tabiiy, iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik omillarning geografik asoslarini tahlil qilish, ularning o‘zaro ta’sirini ochib berish va rivojlantirish istiqbollari belgilashdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Baliqchilikning rivojlanishi ko‘plab omillar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ular orasida tabiiy resurslar (suv havzalari, iqlim sharoiti), bozorga kirish qulayligi, infratuzilma rivoji, davlat siyosati va aholi talabining o‘rni alohida ta’kidlanadi.

Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, Xitoy, Vyetnam, Norvegiya, Turkiya kabi davlatlarda baliqchilik xo‘jaliklari samaradorligini oshirishda quyidagi omillar muhim rol o‘ynaydi [2]:

- tabiiy resurslardan oqilona foydalanish;
- zamonaviy texnologiyalar joriy etilishi;
- bozor talablariga mos mahsulot yetishtirish;
- davlat tomonidan subsidiyalar va kreditlar berilishi;
- ekologik muhofaza choralari.

Toshkent viloyati baliqchilikni rivojlantirish uchun eng qulay hududlardan biri bo‘lib, bu yerda suv omborlari va daryolar, shuningdek, yirik iste’mol bozori – Toshkent shahri mavjudligi katta afzallik hisoblanadi.

Tadqiqot jarayonida bir qator ilmiy usullar majmuasi qo‘llanildi.

- ✓ **Geografik tahlil usuli** yordamida Toshkent viloyatining tabiiy, iqtisodiy va ijtimoiy sharoitlari chuqur o‘rganildi. Ushbu yondashuv orqali baliqchilik xo‘jaliklarining joylashuvi va rivojlanishiga ta’sir etuvchi hududiy omillar aniqlab chiqildi.
- ✓ **Kartografik usul**dan foydalanilib, baliqchilik xo‘jaliklarining hududiy taqsimoti xaritalar orqali tasvirlandi. Bu usul tarmoqqa oid geografik ma’lumotlarni vizual shaklda ifodalash hamda joylashuvning fazoviy xususiyatlarini aniqlash imkonini berdi.

- ✓ **Statistik tahlil usuli** asosida rasmiy manbalardan olingan ma'lumotlar tahlil qilindi. Jumladan, baliq yetishtirish hajmlari, iste'mol darajasi va iqtisodiy ko'rsatkichlar o'rganilib, ularning o'zgarish dinamikasi aniqlab chiqildi.
- ✓ **Qiyosiy tahlil usuli** orqali Toshkent viloyatidagi baliqchilik xo'jaliklarining rivojlanish darajasi boshqa viloyatlar tajribasi bilan solishtirildi. Bu yondashuv hududiy farqlarni aniqlash hamda ilg'or tajribalarni aniqlash imkonini berdi.

NATIJA

Ushbu usullar o'zaro bir – biri bilan bog'liq holda qo'llanilganligi tadqiqotning ilmiy ishonchliligini oshiradi va Toshkent viloyatida baliqchilik xo'jaliklarini rivojlantirish omillarini kompleks baholash imkonini yaratadi.

Quyida baliqchilik xo'jaliklarini rivojlantirish uchun ta'sir ko'rsatuvchi bir qator geografik va ekologik omillar keltirib o'tilgan.

Tabiiy geografik omillar. Toshkent viloyati tabiiy sharoit jihatidan baliqchilikni rivojlantirish uchun eng qulay hududlardan biri hisoblanadi. Viloyat suv resurslariga boy bo'lib, uning hududidan Chirchiq, Ohangaron va Bo'zsuv kabi yirik daryolar oqib o'tadi. Shuningdek, Chorvoq, Tuyabug'iz va Qodriya suv omborlari mavjud bo'lib, ular baliqchilik xo'jaliklari uchun asosiy tabiiy manba vazifasini bajaradi [1].

Hududning iqlimi kontinental bo'lib, yoz fasli issiq, qish esa sovuq kechadi. Suv haroratining fasliy o'zgarishlari 6–28 °C oralig'ida bo'ladi. Bu harorat sharoiti karp, sazan, amur, tolstolob kabi baliq turlarini yetishtirish uchun juda mosdir [6]. Shunday qilib, tabiiy-geografik omillar Toshkent viloyatida baliqchilikning barqaror rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Iqtisodiy omillar. Toshkent viloyatida baliqchilikni rivojlantirishda iqtisodiy omillar hal qiluvchi o‘rin tutadi.

Birinchidan, **bozorga kirish qulayligi** mavjud: Toshkent shahri aholisi 3 milliondan ortiq bo‘lib, baliq mahsulotlariga bo‘lgan talab yuqori [8]. Shu boisdan, viloyat baliqchiligi uchun bu shahar yirik ichki bozor vazifasini bajaradi.

Ikkinchidan, **qishloq xo‘jaligi va sanoatning rivoji** baliqchilikni qo‘llab-quvvatlovchi omillardandir. Hududda yetishtiriladigan don, makkajo‘xori va boshqa yem-xashak mahsulotlari baliqlar uchun ozuqa sifatida ishlatiladi. Shu bilan birga, sanoat sektori baliq yetishtirishda zarur bo‘lgan texnologiyalar va uskunalar bilan ta‘minlaydi.

Uchinchidan, **sarmoya va texnologiyalar** sohasida sezilarli o‘sish kuzatilmoqda. So‘nggi yillarda davlat va xususiy sektor hamkorligida yangi baliqchilik xo‘jaliklari tashkil etildi. Ularning faoliyatida aeratsiya tizimlari, intensiv ozuqa berish texnologiyalari hamda sun‘iy inkubatsiya uskunalari joriy qilinmoqda.

To‘rtinchidan, **transport infratuzilmasining rivojlanganligi** ham muhim omil hisoblanadi. Toshkent viloyati O‘zbekistonning transport markazlaridan biri bo‘lib, avtomobil yo‘llari, temiryo‘l tarmoqlari va logistika infratuzilmasi baliq mahsulotlarini bozorlarga tez yetkazib berishga imkon yaratadi.

Beshinchidan, **davlat siyosati** baliqchilik tarmog‘iga kuchli turtki bermoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining baliqchilikni rivojlantirishga oid qarorlari asosida soha subyektlariga kreditlar, soliq imtiyozlari hamda subsidiyalar ajratilmoqda.

Ijtimoiy omillar ham viloyatda baliqchilikning taraqqiyotida muhim o‘rin tutadi.

Birinchidan, **ishchi kuchining yetarliligi** – Toshkent viloyatida baliqchilik bilan shug‘ullanuvchi malakali mutaxassislar soni yetarli. Toshkent davlat agrar universiteti va boshqa ta‘lim muassasalari baliqchilik sohasi uchun zarur kadrlarni

tayyorlamoqda.

Ikkinchidan, **aholining iste'mol odatlari** o'zgarib, baliq mahsulotlariga bo'lgan talab ortmoqda. Sog'lom turmush tarzi, oqsilli oziq-ovqatga bo'lgan ehtiyojning ortishi bu sohaning iqtisodiy ahamiyatini yanada oshirmoqda.

Ekologik omillar. Viloyatda suv havzalarining ekologik holati baliqchilik barqarorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Sanoat chiqindilari, qishloq xo'jaligida o'g'it va pestitsidlardan ortiqcha foydalanish oqibatida suv resurslarining ifloslanishi kuzatilmoqda [5]. Bu esa suv ekotizimlarining barqarorligiga tahdid solmoqda. Shu sababli, ekologik nazoratni kuchaytirish, suv resurslaridan oqilona foydalanish va bioxilma-xillikni saqlash baliqchilik xo'jaliklarining kelgusi rivoji uchun zaruriy shart hisoblanadi.

MUHOKAMA

Tahlillardan ko'rinadiki, Toshkent viloyatida baliqchilikni rivojlantirish uchun tabiiy va iqtisodiy sharoitlar nihoyatda qulay. Aholining katta bozor talabi, transport infratuzilmasi va davlat qo'llab-quvvatlashi bu tarmoqni strategik darajada rivojlantirish imkonini bermoqda.

Biroq, ekologik muammolar, suv resurslaridan noto'g'ri foydalanish, ayrim xo'jaliklarda texnologiyalarning eskiligi hali ham muhim cheklovlar sifatida qolmoqda [4]. Shuningdek, innovatsion texnologiyalar va yuqori darajada malakali mutaxassislar yetishmasligi tarmoqning tezkor rivojlanishiga to'siq bo'lishi mumkin.

Ushbu omillarni hisobga olgan holda biz quyidagi xulosa va takliflarni ilgari surganmiz;

- Suv resurslaridan samarali foydalanish va ularni muhofaza qilish.
- Innovatsion texnologiyalarni keng joriy etish.
- Baliqchilik infratuzilmasini rivojlantirish (logistika, qayta ishlash zavodlari).

- Malakali kadrlar tayyorlashni kuchaytirish.
- Davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash siyosatini davom ettirish.
- Ekologik monitoring tizimini kuchaytirish.

XULOSA

Mazkur tabiiy, iqtisodiy va ijtimoiy-geografik omillar o‘zaro uyg‘unlikda va tizimli yondashuv asosida amalga oshirilgan taqdirda, Toshkent viloyatida baliqchilik xo‘jaliklarining ishlab chiqarish samaradorligi, ekologik barqarorligi hamda resurslardan oqilona foydalanish darajasi sezilarli darajada ortadi. Natijada, mintaqada oziq-ovqat xavfsizligi mustahkamlanadi, aholining oqsilli mahsulotlarga bo‘lgan ehtiyoji yanada to‘liqroq qondiriladi va baliqchilik tarmog‘i viloyat iqtisodiyotining muhim tarmoqlaridan biriga aylanadi. Shu bilan birga, mazkur jarayon hududning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga, bandlik darajasining oshishiga hamda ichki bozorni mahalliy mahsulotlar bilan ta’minlashga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Giesecke, A., & Schubert, S. (2010). *Aquaculture and the Environment*. Springer.
2. FAO. (2020). *The State of World Fisheries and Aquaculture*. Food and Agriculture Organization of the United Nations.
3. Porter, M. E. (1998). *Clusters and the New Economics of Competition*. Harvard Business Review.
4. Dastagir, M. R. (2015). *Socio-economic factors affecting aquaculture production*. Journal of Fisheries & Livestock Production.
5. Boyd, C. E., & Tucker, C. S. (2012). *Pond Aquaculture Water Quality Management*. Springer.
6. UNEP. (2019). *Water Pollution and Aquatic Ecosystems*. United Nations Environment Programme.
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori (2021). *Baliqchilikni rivojlantirish dasturi*.
8. Qodirov, A. (2022). *O‘zbekiston qishloq xo‘jaligi tarmoqlarining rivojlanish strategiyasi*. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
9. Umurzoqov Sh.D
https://www.researchgate.net/publication/395975263_TOSHKENT_VILOY

ATIDA_BALIQCHILIKNI_RIVOJLANTIRISH_UCHUN_KANALLAR_
VA_IRRIGATSIYA_TIZIMLARINING_IMKONIYATLARI#fullTextFile
Content